

Üniversitelerin Doğuşu

Charles Homer Haskins, Çev. Selim Korkmaz

İstanbul, Albaraka Yayınları, 2022, 88 sayfa, ISBN:978-625-7312-99-8.

Hanne UÇAK*

Üniversitelerin Doğuşu adlı eser, Charles Homer Haskins tarafından yazılmış, Selim Korkmaz tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yazar Charles Homer Haskins, Orta Çağ tarihi üzerine yaptığı araştırmaları ile bilinen Amerikalı tarihçidir. Harvard Üniversitesinde profesör ünvanıyla dersler vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde akademik anlamda ilk Orta Çağ tarihçisi olarak tanımlanan Yazar Haskins'in tarih üzerine birçok eseri bulunmaktadır.

Yazar Haskins, *Üniversitelerin Doğuşu* adlı eserinde geçmişten günümüze eğitim öğretim kurumu olan üniversiteleri tarih çerçevesinde inceleyerek ele almıştır. Eğitim kurumlarının gelişim süreci çağlar içinde zamana ve mekâna bağlı farklılıklar göstererek günümüze kadar gelmiştir. Önceleri küçük hareketlerle başlayan bu kurumlar zaman içerisinde ivme kazanarak, her çağda mutlaka bir adım ileriye gitmiştir. Bu bağlamda Yazar Haskins, ilk üniversitelerin ve benzeri kurumların ortaya çıktığı yüzyıllardan, özellikle Orta Çağ'daki perspektifinden bahsederek genel bir bakış açısı oluşturmuştur. Sonrasında Orta Çağ profesörlerinin üniversitelerdeki rolleri ve metotları üzerine durmuştur. Son olarak da öğrencilerin üniversitelerdeki yerinden bahsederek, Orta Çağ öğrencilerine ve onların yazmış oldukları mektup ve şiirlerin bir kısmına yer vermiştir. Türkçe tercümesi incelenen bu eserde üç ana başlık bulunmaktadır; ön söz ve giriş kısmı yoktur. Kitap 88 sayfadan oluşmaktadır.

Birinci bölüm "İlk Üniversiteler" başlığıyla ele alınmış, üniversite kurumlarının Orta Çağ'da ortaya çıkan ürünler olduğu bilgisi verilerek bölüme başlanmıştır. Bununla alakalı olarak Yunanlıların ve

* Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul, hanne.ucak@stu.fsm.edu.tr

Romalıların son birkaç senesinde bu kurumların olmadığından, yükseköğrenimlerin varlığından, bunun yanı sıra yükseköğrenimle üniversitelerin eş anlamlı olmadığından bahsedilmiştir. Yazar Haskins, örgün eğitim sisteminin aşına olunan özelliklerinin, fakültelerin, yüksekokulların, derslerin, sınavların, diploma törenlerinin vb. temsil ettiği bütün mekanizmanın dünyada on ikinci ve on üçüncü yüzyılda ortaya çıktığından bahsetmiş, bunun yanı sıra ilk üniversitelerle günümüzde bulunan üniversiteler arasında geniş çaplı çarpıcı tezatlıkların bulunduğunu ifade etmiştir. Orta Çağ döneminde kurulan üniversitelerin kuruluş dönemleri boyunca kütüphaneleri, laboratuvarları, ayrıca kendilerine ait binaları vb. olmadığından bahsedilmiştir. Bunun yanında üniversitelerde aktivitelerin, kulüplerin, faaliyetlerin, öğrenci topluluklarının da bulunmadığından söz edilmiştir. Yazar, geçmiş ve günümüz üniversiteleri arasında bulunan bu farklılıklar ne kadar büyük olursa olsun soylarının Orta Çağ Parisi ve Bolognası'ndan geldiğini, temel örgütlenme yapısının aynı olduğunu, tarihsel süreklilik sürecinden kopmadığını ifade etmiştir.

Kitapta, en eski dönemlerde üniversitelerin, tüm araştırmalara rağmen hiçbir zaman kesin bir başlangıç tarihinin olmadığından bahsedilmiştir. Ardından bazı eski dönem üniversiteleri konuyu bağlayacak şekilde örnek olarak gösterilmiş, eğitim sistemlerinden ve nispeten ders materyallerini örnekleyecek konulardan bahsedilmiştir. Tarihsel olarak *üniversite* kelimesinin evrenle ya da tahsilin evrenselliğiyle alakalı olmadığından söz edilmiş, yalnızca bir grubun bütünü anlamında kullanıldığı söylenmiştir. Üniversitelerin bir binaya sahip olmaması sebebiyle hareket etmekte özgür olmasından bahsedilmiş, aynı zamanda bu durumun tarihsel süreçte birçok örneğinin bulunduğundan söz edilmiştir.

Bu bölümde değinilen, profesörlere uygulanan sistem oldukça ilgi çekicidir. Profesörler, öğrencilerden öğretim ücreti alırlar, bunun verdiği sorumlulukla bir gün dahi şehirden izinsiz ayrılamazlar, ayrılmak isterlerse de geri döneceklerinin güvencesi olarak para vermeleri gerekir. Profesörler, düzenli ders için en az beş kişilik öğrenci grubu oluşturmalıdır, eğer oluşturamazlarsa işe gelmemiş gibi ceza alırlar.

Konular biraz daha ilerledikçe, değişen sistemlerden ve profesörlerin üniversiteler dışında lonca ile kolejleri kurmalarından bahsedilmiştir. Başka üniversite örnekleri verilerek diğer coğrafyalar incelenmiştir. Yazar Haskins, on ikinci yüzyılda Paris'te bulunan başka bir üniversite kurumundan bahsetmiş ve bunların adının kolej olduğunu ifade etmiştir. Başlangıçta bir imarethane ya da bir konaklama salonu olarak kullanılan kolejlerin çok geçmeden üniversitede akademik hayata katıldığından, üniversitelerin birçok faaliyetine dâhil olduğundan söz edilmiştir. Eski üniversitelerden günümüze kalanların yalnızca binalar ve mimari olmadığından bahsedilmiş, ilk üniversitelerin binalarının olmadığı bir kez daha belirtilmiş ve yalnızca ihtiyaç olduğunda özel salonların ve semt kiliselerinin kullanıldığı ifade edilmiştir. Orta Çağ üniversitelerini bir kurum olarak inceleyip, ilerleme süreçlerini adım adım anlattıktan sonra yazar; üniversitelerin, eğitiminin kolay ya da zor olması sebebiyle eleştirildiğinden bahsedip bu bölümü tamamlamıştır.

“Orta Çağ Profesörü” adlı ikinci bölümde, ilk bölümde kısaca bahsedilen öğretim yöntemleri, öğretmenlerin zümresi ve özgürlüğü daha detaylı olarak ele alınmıştır. Yazar, Orta Çağ başlarındaki

eğitimin temelini yedi beşerî ilim alanından oluştuğunu söylemiştir. Bunların üçünün dil bilgisi, söz bilim ve mantık başlıklarında toplanıp geri kalanların ise aritmetik, geometri, astronomi ve müzikten oluştuğundan bahsetmiştir. Bu çağın, kitaplara ve normal düzeyde bilgiye büyük saygı duyulan bir çağ olduğundan bahsedilmiştir. Başlangıçta sayıları oldukça az olan ders kitaplarının geliştirilerek zaman içinde çoğaltıldığından söz edilmiştir. Orta Çağ'da çok az sayıda insanın yazı ve daha az sayıda insanın ise mektup yazabiliyor olmasından söz edilmiştir. O dönemde yapılan yazışmaların büyük bir kısmının yükünü profesyonel yazıcıların üstlendiğinden bahsedilmiştir. Mektup yazımında ise noterlerin rol üstlendiği ifade edilmiştir. On üçüncü yüzyıldan itibaren hocaların belirli bölgelerdeki belirli üniversitelerde kendilerine yer bulabildiklerinden ve kendi yeteneklerini gösterdiklerinden bahsedilmiştir. Dönemin bilinen isimlerinden bahsedildikten sonra donanımlarından söz edilerek, konu örneklendirilmiştir. Dil bilgisi, söz bilim gibi derslere duyulan ilginin diğer derslere nispeten az olmasından bahsedilmiş, bu derslerin ikincil konuma indirildiği ifade edilmiştir. Beşerî ilimler olarak bahsedilen derslerin içeriklerinden söz edilmiş, bu derslere duyulan ilgi durumları değerlendirilmiştir. Sonrasında hukuk dersinin alanlarından bahsedilerek dönemindeki önemine vurgu yapılmış, hukuk dersinin üniversite derslerinin doğal uzantısı olduğundan bahsedilmiştir. Hukuk konusunda yazar, birinci bölümde de kısaca söz etmiştir. Sonrasında konu akışı kitaplardan profesörlerin durumuna doğru devam etmiştir. Yazar bu noktada, Orta Çağ'ın birçok mükemmel ve saygın hocayı ortaya çıkardığını ifade etmiştir. Odofreus'un Bologna'daki bir ders özeti eklenmiş ve konu, bu örnekle desteklenmiştir. Orta Çağ'da birçok tıp ve medeni hukuk profesörünün ayrıcalıklı tutulduğu ifadesini kullanan yazar, bunların İtalya'nın şehirlerinde olduğunu belirtmiştir. Yazar Haskins, *“Orta Çağ profesörleri insanların zekâlarını gitgide geliştirirken, beraberinde gelen öğrenme becerilerini canlı tutmuş, aynı zamanda kendi döneminde kendi çıkarlarını esas almıştır”* ifadeleriyle ikinci bölüme son vermiştir.

“Orta Çağ Öğrencisi” başlıklı üçüncü ve son bölüme yazar, dönemin profesörleri tarafından birçok kez söylenen *“Üniversite, öğrenciler olmasa çok rahat bir yer olurdu”* ifadesiyle başlamıştır. Bu bölümde, geçen bölümün tersine, üniversite kurumlarında öğrenciler işlenmiştir. Orta Çağ öğrencilerinin tariflerinin öğretmenlerinkinden daha zor olduğundan bahsedilmiştir. *“Orta Çağ'ın her üniversitesindeki koşullar incelenmeden ve kronolojik bir sıralamaya konulmadan öğrenci hayatlarının geçerli hikâyesi yazılamaz”* ifadesiyle, öğrenciler açısından kesin bilgilerin edinilemeyeceği yazar tarafından vurgulanmıştır. Böyle bir çalışmanın kimse tarafından yapılmadığı da belirtilmiştir. Yoksul öğrenci tipinin de bütün imkânları ve bütün ders kitapları olan varlıklı öğrenci tipinin de varlığından bahsedilmiştir. Öğrencilerin şiiirlerle ve lisanlarla, özellikle Latinceyle olan alakaları konu edilmiştir. Öğrenciler için belirli disiplin ve kişisel kurallardan bahsedilmiştir. Derslerin işleme vakitlerinin varlığından, sonrasında manevi huzur için dinletilerin yapılmasından ve ardından oyun saatleri yapıldığından söz edilmiştir. Bu bölümün sonuna doğru yazarın eklediği, öğrencilere ait mektupların mısraya dönüştürülmüş örnekleri oldukça ilgi çekicidir. Orta Çağ öğrencilerinin yaşamla ve öğrenmeyle olan ilişkilerinin oldukça güçlü olduğundan, rekabetçi ve öğrenmeye düşkün

olmalarından bahseden yazar, son cümleleriyle beraber kitabını tamamlamıştır.

Sonuç olarak Yazar Haskins, öncelikle üniversite kurumlarının kurumsallaşma sürecinde hangi aşamalardan geçtiğini çağlar ve coğrafyalar arası perspektifte anlatmaya başlamış ve sonrasında bu kurumların ana elementleri olan profesörleri ve öğrencileri ayrı ayrı inceleyerek güçlü ve akıcı bir anlatım sağlamıştır. Aralara koyduğu ders anlatım örnekleri, şiir örnekleri ve öğrenci mektuplarının örnekleri anlatımı zenginleştirmiş ve ilginin canlı kalmasını sağlamıştır. Üniversite kurumlarının gelişim sürecini, özellikle Orta Çağ, çağlar arası ve coğrafyalar çerçevesinde zamana ve mekâna bağlı olarak gelişimini ve değişimini incelemek isteyenler için oldukça iyi bir kitap seçimi olacaktır.